

Foto: Anda van Riet

TAAAL IN HET MBO: EEN VAK APART?

Uitdagingen voor de docent Nederlands in het beroepsonderwijs

Het vak én de docent Nederlands staan weer volop in de aandacht in het middelbaar beroepsonderwijs. OC&W heeft bepaald dat van alle deelnemers de voortgang van taalontwikkeling in het Nederlands door de scholen moet worden aangetoond. Deelnemers aan mbo-opleidingen zullen vanaf 2013 in een landelijk ontwikkeld examen ook op hun Nederlands worden beoordeeld. Herinrichting van het Nederlands in het competentiegericht mbo, waar het Nederlands bijna van de kaart was verdwenen, is dus onvermijdelijk. Wat hebben de mbo-leerlingen nodig en welke taak ligt hier voor de taaldocent in het mbo?

TIBA BOLLE

Het beroepsonderwijs bestaat uit een enorme verzameling van heel diverse opleidingen, aangeboden op meer dan 45 regionale opleidingscentra (roc's) en vele andere particuliere instituten. De examendoelen worden beschreven in kwalificatieprofielen, waar kerntaken en beroepscompetenties per beroepsopleiding in staan benoemd. Er worden sinds een aantal jaren ook expliciete eisen gesteld aan het eindniveau Nederlands van de deelnemers, uitgedrukt in niveaus van het Raamwerk Nederlands, vanaf augustus 2010 beschreven met de niveaus van het Referentiekader Taal van Meijerink. Nieuw is dat alle opleidingen het behaalde niveau Nederlands moeten weergeven op het diploma van elke deelnemer. Daarbij komt er voor de deelnemers aan mbo-opleidingen een verplicht landelijk examen Nederlands voor le-

zen en luisteren, dat digitaal afgenomen wordt.

De nieuwe wettelijke kaders zijn op zich helder: invoering van referentieniveaus taal, centrale examinering en aantoonbare beheersing van taalniveaus op het diploma. Daartegenover staat de uitvoeringspraktijk in de opleidingen, waar grote verschillen in taalvaardigheid en kennis van het Nederlands geconstateerd zijn onder de mbo-deelnemers. In relatief korte tijd moeten veel mbo-deelnemers met weinig uren Nederlands soms wel een heel niveau (Meijerink) omhoog gebracht worden. En precies daar liggen de uitdagingen voor de taaldocenten én alle andere docenten in het mbo.

Alarmerende taalachterstanden

Mbo-deelnemers onderscheiden zich van vo-leerlingen door hun leeftijd (vanaf 16 jaar), opleidingservaring, cognitieve capaciteiten en motivatie. Er zijn mbo-deel-

De hamvraag voor het mbo is hoe je het Nederlands zo inricht dat je alle deelnemers kunt bedienen en op het juiste (examen)niveau kan brengen

nemers die 'afgezaakt' zijn naar het mbo doordat ze op de havo om welke reden dan ook hun draai niet konden vinden. Studeren en theorie is 'hun ding niet', maar de praktijkgerichte benadering van het mbo spreekt ze wel aan. Op het mbo vind je ook een grote groep deelnemers die door hard werken het vmbo-diploma gehaald heeft en voor wie juist de mogelijkheden in de beroepspraktijk een kans bieden hoger op te komen. Daarnaast zit op het mbo een grote groep anderstaligen (inburgeraars, oud- en nieuwkomers) en tweetalige deelnemers voor wie havo en vwo op dit moment geen haalbare kaart zijn vanwege een taalachterstand.

Alle mbo-deelnemers hebben ooit Nederlands gehad op school, alle regels van het Nederlands en een groot aantal basiswoorden zijn een keer langsgeslagen. Waar het bij deze leerlingen aan ontbreekt, is veelvuldige toepassing, oefening en transfer van hun taal(regel)kennis naar praktijksituaties. Mbo-deelnemers lezen en schrijven over het algemeen zeer weinig (evenals vmbo-deelnemers overigens), waardoor verdieping en consolidatie van regelkennis en woordenschat ontbreekt. Iets wat helaas door veel mbo-vakdocenten aangemoedigd wordt door de leerstof veelal mondeling aan te bieden en niet schriftelijk terug te vragen. Gevolg is dat de kennis die ooit is aangebracht, gedurende de leerloopbaan op het mbo bij veel leerlingen diep wegzakt.

De grote verschillen in motivatie, schoolloopbaan, taalachtergrond en studievoordigheid van mbo-deelnemers maken dat ook de mate van aanwezige en actieve taalkennis verschilt. Deze taalverschillen tussen individuele leerlingen in het mbo zijn, net als in het vmbo, maximaal en veel groter dan bijvoorbeeld in het havo of vwo. Er zijn grofweg drie soorten deelnemers te onderscheiden wat betreft hun kennis van het Nederlands:

- zij die het wel weten, maar hun kennis niet voldoende toepassen;
- zij die het niet (meer) weten en dus niet kunnen toepassen;
- zij die een kennisachterstand hebben op deelgebieden (schoolverlaters, NT2-deelnemers, dyslectici).

De hamvraag voor het mbo is hoe je het Nederlands zo inricht dat je alle deelnemers kunt bedienen en op het juiste (examen)niveau kan brengen. Wat deze deelnemers daarvoor vooral nodig hebben is de juiste uitdaging, motivatie, maatwerk en heel veel oefening in de praktijk.

Taalleerdoelen en beroepsleerdoelen verbinden

Veel uren Nederlands zijn er niet in het mbo, ook al doordat leerlingen veel tijd in de praktijk en op de stage doorbrengen. Toch biedt het beroepsonderwijs mijns inziens voldoende kansen om de taalontwikkeling van alle deelnemers te stimuleren, mits men in staat is de taalleerdoelen te verbinden met de beroepsleerdoelen. Deelnemers in het mbo werken toe naar einddoelen en examentermen in de vorm van beroepscompetenties. Per opleiding staat in een zogeheten kwalificatiedossier benoemd welke kerntaken de deelnemers leert uitvoeren gedurende de opleiding en stage. Kerntaak 1 van de opleiding Helpende Zorg en Welzijn bijvoorbeeld is 'het bieden van zorg en ondersteuning op basis van een werkplanning'. Deze kerntaak bestaat uit meerdere werkprocessen zoals 'werkplanning maken op basis van het zorg-, leef-, begeleidings- of activiteitenplan' en 'ondersteunen bij huishouden en de woon- of verblijfsomgeving of opvangsituatie'. Om deze werkprocessen goed te kunnen uitvoeren moet de leerling beschikken over de beroepscompetenties 'formuleren en rapporteren', 'zich richten op de behoeften en verwachtingen van de klant' en 'instructies en procedures opvolgen'.

In het beroepsonderwijs gaat men dus uit van concrete handelingssituaties, waaruit op betrekkelijk eenvoudige wijze taalleerdoelen voor lezen, luisteren, spreken en schrijven gedestilleerd kunnen worden. Dit maakt het voor zowel deelnemers en docenten inzichtelijk waar taalleerdoelen en -mogelijkheden zitten. Een taaldocent kan zijn lesdoelen en curriculum grotendeels afstemmen op de taal van de beroepsopleiding door een taalprofiel met expliciete taaltaken op te stellen. (Zie kader 1 voor een voorbeeld uit de facilitaire dienstverlening.)

De vereiste taalniveaus (A2, B1, C1 of 2F, 3F) waarop deelnemers hun beroepstaken moeten kunnen uitoefenen, staan in elk kwalificatiedossier vermeld. Beheersing daarvan moet door de scholen en dus door de taaldocenten in de beroepspraktijk aangetoond worden. Daarnaast zijn er wettelijk voor alle mbo-opleidingen de zogenaamde 'generieke taalniveaus' vermeld (los van de beroepsrichting), waar taalniveaus aangetoond moeten worden in algemeen maatschappelijke contexten (leren, loopbaan en burgerschap). Dit is 2F van

KERNTAAK 1 BEHEERT GEBOUWEN EN APPARATUUR

1. Taaltaken lezen

Leest en begrijpt: schoonmaakwerkplan / werkprogramma, relevante wettelijke richtlijnen en veiligheidsvoorschriften, textieletiketten, voorgeschreven procedures, veiligheidsvoorschriften, procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen met betrekking tot toelatingsbeleid en brandveiligheid.

2. Taaltaken luisteren

- Luistert naar kwaliteitseisen organisatie.
- Volgt instructies en aanwijzingen op.

3. Taaltaken gesprekken voeren en spreken

- Geeft onveilige situaties en/of incidenten door.
- Schakelt hulp in van collega's/leidinggevende tijdens onveilige situaties.
- Informeert collega's en leidinggevende, zodat op onveilige situaties preventief kan worden gereageerd.

4. Taaltaken schrijven

- Noteert opbrengsten en bijzonderheden in het daarvoor bestemde logboek.
- Noteert gegevens van de bezoekers volledig en nauwkeurig.
- Stelt volledige en nauwkeurige rapportages op van zijn bevindingen van de brand- en sluitrondes.
- Past procedures, veiligheidsvoorschriften en wettelijke richtlijnen bij rapporteren brandveiligheid toe.

Kader 1. Fragment taaltakenprofiel opleiding Facilitair Medewerker

het referentiekader Meijerink voor de niveau 1-, 2- en 3-opleidingen en 3F voor de niveau 4-opleidingen, die doorstroom bieden naar het hbo. De centraal ontwikkelde examens lezen en luisteren, die na 2013 verplicht worden, zijn dan ook gericht op de lees- en luistertaken uit het Referentiekader, toegespitst op algemene contexten. Daarnaast wordt van de scholen verlangd dat zij zelf de spreek- en schrijfvaardigheid ook op 2F respectievelijk 3F examineren. Dit kan in de beroepscontext of

apart gebeuren. Deze situatie levert in het mbo discussies op over de verhouding algemeen Nederlands (het inrichten van een curriculum Nederlands gericht op algemene contexten) en de mate van integrale taalontwikkeling in de beroepscontext (in alle vakken). Ik pleit hieronder voor een geïntegreerde aanpak.

Pleidooi voor integratie Nederlands in alle vakken

Allereerst is het voor de deelnemer van belang om de relatie te zien tussen de Nederlandse les en de rest van de beroepsopleiding – niet alleen vanwege het gebrek aan intrinsieke motivatie voor de les Nederlands, maar vooral ook om transfer, toepassing en extra oefening van taalkennis te bewerkstelligen. De meeste mbo-deelnemers zijn immers niet gemotiveerd (meer) voor 'droogzwemmen' in de Nederlandse les, maar wel voor het toepassen van geleerde kennis en regels in de beroepspraktijk. En die praktijk strekt verder dan het schrijven van sollicitatiebrieven of het opstellen van een cv. Het taaltakenprofiel kan hierbij een mooie inspiratiebron en leidraad vormen. Een overzicht van beroepstaaltaken biedt de mogelijkheid om te werken aan mondelinge en schriftelijke vaardigheden, waaronder ook taalverzorging, grammatica, spelling, regels van taalgebruik evenals woordenschatuitbreiding. Het 'afhandelen van een klacht' is een taaltaak die op die manier zowel in de Nederlandse les als beroepsgerichte vakken als praktijk terugkomt.

Om taalontwikkeling de hoge vlucht te laten nemen die we de mbo-deelnemers toewensen, zal er een kruisbestuiving moeten plaatsvinden: wat in de Nederlandse les geleerd is, kan in de beroepsopleiding en praktijk geoefend worden. Waar in de beroepspraktijk talige handelingen verricht moeten worden, kan de Nederlandse les ondersteunen en voorbereiden. Zo kunnen deelnemers de benodigde uren maken en hun taal integraal ontwikkelen gedurende de opleiding. Dit betekent dat de werkvloer en beroepsopleiding betrokken moeten worden bij het taalleerproces en daar het belang van moeten inzien. Hier komt ook het taaltakenprofiel weer van pas.

Vakdocenten en praktijkopleiders kunnen in de meeste gevallen wel overtuigd worden van het belang van integrale taalontwikkeling. Ook beroepsvakdocenten ervaren dat hun leerlingen slecht lezen en onderkennen hier veel hinder van in hun eigen les en de praktijk. Het is zaak dat zij gezamenlijk met de docenten Nederlands een sluitende aanpak bedenken. Bij elke taaltaak kunnen integrale opdrachten bedacht wor-

den, die concrete beroepstaalproducten opleveren die beoordeeld worden met een beoordelingsformulier. Van de vakdocenten wordt gevraagd dat zij ook talige eisen aan de beroepsproducten gaan stellen en een rol gaan spelen bij de feedback, correctie en beoordeling van het Nederlands. Ook woordenschatuitbreiding biedt concrete aanknopingspunten voor een integrale aanpak. (Zie kader 2 voor een voorbeelduitwerking.)

Differentiatie naar taalleerbehoefte

Terug naar de deelnemers. Voor de eerdergenoemde drie typen deelnemers in het mbo zou taalverwerving Nederlands op verschillende wijze mogelijk gemaakt moet worden:

- De deelnemers die het Nederlands in principe wel beheersen maar te weinig toepassen, zouden geïntegreerde taalopdrachten uit moeten voeren en zo door goed taalaanbod, veel taalgebruiksmogelijkheden en effectieve feedback hun taalkennis en -niveau kunnen behouden of zelfs verhogen.
- De deelnemers bij wie het Nederlands ver is weggezakt en die taalgebruik vermijden of erg veel fouten maken, zullen aan hun basiskennis moeten werken in de Nederlandse les met uitleg van regels en door toepassing in de functionele context van de beroepsopleiding.
- De deelnemers bij wie er grote hiaten in de kennis bestaan, hebben een deskundige diagnose nodig van het onderliggend probleem en mogelijkheid tot reparatie.

De uitdaging voor elk mbo-team zit in het maken van een samenhangend programma waarin taalonderwijs ondersteunend is aan de praktijk, de kennis en regels in praktijk veelvuldig toegepast worden en hardnekkige en persoonlijke problemen tijdig gesignaleerd en gerepareerd worden. Hierbij is de taaldocent de spil die zijn of haar expertise sturend, ondersteunend en signalerend in moet kunnen zetten. Uitgangspunt is de expliciete formulering van taalleerdoelen, vertaald in concrete taaltaken met bijbehorende beroepstaalproducten, en beoordelingsformulieren.

De in dit artikel beschreven invulling van taalontwikkeling Nederlands in het mbo staat inmiddels bekend als de *Drieslag taal* die op veel mbo's als uitgangspunt voor het taalonderwijs gehanteerd wordt. De toekomst zal ons leren of deze aanpak het gewenste en vereiste resultaat gaat opleveren. ■

Tiba Bolle is taalkundige aan de Universiteit van Amsterdam en werkt als senior adviseur, trainer en coach bij het ITTA. Zij is auteur van *Drieslag taal: Praktijkboek Nederlands in het mbo*, vorig jaar uitgegeven door MBO2010.

1 De vakdocent selecteert per onderdeel, thema, hoofdstuk, kerntaak of praktijkhandeling een paar kernwoorden (vaktermen/vaktaal). De taaldocent selecteert de algemene beroepstaalwoorden en schooltaalwoorden.

2 Bij de introductie van nieuwe stof wordt voorkennis geactiveerd of aangebracht door de vakdocent. De taaldocent geeft in de ondersteunende les opdrachten met de doelwoorden en draagt aanverwante begrippen en woorden aan. De docent inventariseert welke woorden wel en niet bekend zijn bij de leerlingen.

3 Alle docenten bieden zo veel mogelijk concrete, visuele en contextuele informatie tijdens de uitleg. Zij laten betekenissen raden, opzoeken of bespreken met medeleerling en noteren de betekenis in hun woordenschrift. De taaldocent laat aanvullende informatie bij het woord schrijven en voorbeeldzinnen maken.

4 Door meerdere soorten formele en informele teksten over de behandelde onderwerpen aan te bieden en allerlei spreek- en schrijfpdrachten te geven worden de woorden zowel in de vak- als de taalles functioneel herhaald en geoefend. De taal- of vakdocent geeft vervolgens feedback op juist gebruik, goede vorm, correcte uitspraak en spelling.

5 Zowel taal- als vak- en praktijkdocenten laten vakwoorden herhalen door ze te laten rangschikken en allerlei sorteeroefeningen te geven. Woordkennis wordt getoetst in de taalles en de vakles middels een schrijf- of spreekopdracht waarbij de leerling bijvoorbeeld de nieuwe woorden moet gebruiken of de betekenis teruggevraagd wordt.

Kader 2. Een voorbeeld van teamgerichte aanpak woordenschat

web

www.debatinstituut.nl/onderwijs

Het Nederlands Debat Instituut streeft naar de invoering van het debat als educatieve methode binnen het Nederlandse onderwijs. Debatteerders in het onderwijs is belangrijk omdat het leerlingen de vaardigheid geeft elke actuele kwestie uit te pluizen. Ze leren zwakke van sterke argumenten te onderscheiden. Maar het meest bijzondere: in een debat worden deelnemers *at random* als voor- of tegenstander ingedeeld. In de speurtocht naar de argumenten voor hun pleidooi – waar ze het persoonlijk dus niet mee eens hoeven zijn – blijkt de kwestie toch minder zwart-wit dan vooraf gedacht.

www.irritaal.nl

Ben van Balen houdt een blog bij over taalergernissen: 'Overkomt jou dat ook vaak? Dat mensen in je omgeving of op tv woorden gebruiken waarvan je nekharen overeind gaan staan? Ik kan me er dood aan ergeren. Hoeveel irritante taal kan een mens verdragen? Ik niet zo veel en daarom waardeer ik iedere taalergernis van 1 tot 10 op de irrischaal.'

<http://tinyurl.com/ltn-twist>

Sally sells sea shells by the sea shore. Betty Botter bought some butter. Op deze site vindt u honderden bekende en minder bekende *tongue twisters*. Ze zijn genummerd, zodat u gemakkelijk naar een specifieke tongbreker kunt verwijzen om ermee te laten oefenen. Laat uw leerlingen langzaam beginnen en dan de zin(nen) steeds sneller herhalen.

www.digitaleschulebayern.de

Dit is een niet-commercieel onderwijsportaal, in de lucht sinds 2005. Al het lesmateriaal, waaronder heel veel voor Duits, is kosteloos beschikbaar. De site wordt door diverse organisaties gesponsord, met name door de Stiftung Bildungspakt Bayern. Het materiaal is vooral gericht op het niveau havo-vwo.

www.cucumis.org

Cucumis is een groep vertalers die hun taalkennis willen delen en elkaar online helpen. Na registratie verdien je punten door een tekst te vertalen. Als je een tekst vertaald wil hebben, kun je deze punten weer inzetten. Ook voor mensen die zelf niet willen of kunnen vertalen, biedt Cucumis uitkomst. Iedereen die zich registreert, krijgt elke tien dagen 300 punten, die dan kunnen worden ingezet. De site biedt momenteel vertalingen in maar liefst 34 talen aan.

<http://kranten.kb.nl>

De Koninklijke Bibliotheek is eind 2006 gestart met het project *Databank digitale dagbladen*. Het project digitaliseert op grote schaal Nederlandse nationale, regionale, lokale en koloniale dagbladen en stelt deze gratis beschikbaar op het internet. Het gaat in totaal om acht miljoen pagina's, vanaf de eerste krant uit 1618 tot aan kranten uit de twintigste eeuw.

<http://wikis.zum.de/dsd/index.php/DaF-Wiki-Baukasten>

Stelt u zich een leergang voor die heel expliciet precies voor uw leerlingen en hun speciale vaardigheden en interesses gemaakt is. En die niet vastligt maar in beweging blijft, actueel is. Dan vindt u in de Wiki-Baukasten van Ralf Klötzke van alles wat van uw gading is, inclusief *Landeskunde* in de vorm van tekst-, geluid- en filmdocumenten. Het leuke is: u kunt met uw collega's meeschrijven, terwijl het mogelijk en zelfs gewenst is dat uw leerlingen bijvoorbeeld opdrachten en oefeningen voor hun medeleerlingen ontwerpen. Idealistische onzin, denkt u? Nou – zeker niet, en Klötzke laat dat overtuigend zien in deze Wiki, waarin al talloze concrete projecten kant-en-klaar op u en uw leerlingen liggen te wachten! En kijk – als u toch bezig bent – ook zo af en toe (weer) eens op http://wiki.zum.de/Deutsch_als_Fremdsprache, net als de Wiki-Baukasten onderdeel van de be kroonde site <http://wiki.zum.de>.

www.steunpunttaalenrekenen.vo.nl

Het Steunpunt taal en rekenen vo is een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, bedoeld om leidinggevenden en docenten in vo-scholen te ondersteunen bij het intensiveren van het taal- en rekenonderwijs. Doel daarvan is een verhoging van de taal- en rekenprestaties van leerlingen. Een belangrijke maatregel is de invoering van het referentiekader Nederlandse taal en rekenen. Voor het mbo is een soortgelijk steunpunt opgezet: www.steunpunttaalenrekenenmbo.nl.

www.kidon.com/media-link/index.php

Kidon Medialink is een topper op het gebied van toegang tot nieuwsmedia over de hele wereld. Bijzonder handig is de mogelijkheid op taal te zoeken. Kiest u 'German', dan wordt de site prompt Duitstalig. En u heeft toegang tot een werkelijk ongelooflijke massa kranten, nieuwsagentschappen et cetera. De site biedt onderaan bovendien de mogelijkheid zoektermen op te geven met behulp waarvan u allerlei artikelen over een bepaald thema heel eenvoudig bij elkaar krijgt. Leuke opdracht voor bijvoorbeeld bovenbouwleerlingen is twee weken lang een exotische krant te volgen en hier een presentatie over te geven, bijvoorbeeld via PowerPoint.

<http://minute-connaissance.caminteresse.fr>

La minute de la connaissance biedt informatieve en grappige korte Franse filmpjes, die zeer goed bruikbaar zijn in de les. Enkele titels: *Pourquoi les femmes aiment le shopping*, *C'est quoi la datation au Carbone 14*, *Pourquoi tous nos horoscopes sont faux*, *Comment les oiseaux on-ils appris voler*.